

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 327

МІСЦЕ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЯХ КРАЇН ГЛОБАЛЬНОГО ПІВДНЯ

А. О. Анісов, М. І. Прихненко

Анотація. У дослідженні проаналізовано зростаючий вплив Китаю у регіонах, як-от Африка, Південно-Східна Азія та Латинська Америка, з урахуванням наявності китайського капіталу у сферах розвитку інфраструктури, енергетичного сектору та видобувної промисловості. Розкриваються окремі аспекти зовнішньої політики КНР, що виходять за межі традиційних підходів і дають Китаю можливість значно посилювати свій вплив. Увага приділяється потенційним наслідкам залежності країн Глобального Півдня від китайських фінансових та інвестиційних ресурсів. Враховується проблематика країн, що зіштовхуються з наслідками боргової залежності та загрозою обмеження економічної й політичної автономії внаслідок залучення китайського капіталу. Встановлюються політичні наслідки економічної залежності Китаю до розвитку інфраструктури у країнах Глобального Півдня.

Ключові слова: КНР, зовнішня політика, інвестиції, Глобальний Південь, залежність.

Останні десятиліття характеризуються стрімким зростанням впливу Китаю на глобальній арені, зокрема за допомогою ініціативи «Один пояс, один шлях», що стала важливим інструментом для реалізації зовнішньополітичних амбіцій Китаю. У зв'язку зі сталою активізацією КНР у галузях, як-от транспортна, енергетична та видобувна інфраструктура, де раніше традиційно домінували країни Заходу, це дослідження є актуальним через потребу в аналізі наслідків китайської присутності в країнах, що приймають інвестиції від КНР. Особливе значення цієї проблематики розкривається у дослідженнях Д. Шамбауга, Д. Броутігам та Л. Чен. Зважаючи на зростання ролі Китаю в країнах Глобального Півдня, необхідно оцінити, якою мірою китайська стратегія підтримки на тлі сталого розвитку інфраструктури сприяє встановленню залежності країн-реципієнтів від КНР.

Метою дослідження є проаналізувати особливості домінування КНР на міжнародній арені з шляхом встановлення впливу через інвестиції та нарощування обсягів торгівлі.

У межах останнього десятиліття одним з основоположних проєктів, що спрямовується на політичне та економічне зростання КНР, залишається ініціатива «Один пояс, один шлях» (ОПОШ). Започаткована у 2013 році, вона постає одним із наймасштабніших міжнародних проєктів сучасності, що об'єднує економічні, інфраструктурні та культурні аспекти зовнішньополітичного розвитку. Враховуючи спрямування на посилення економічної інтеграції та створення нових торговельних зв'язків, «Один пояс, один шлях» виступає інструментом розширення китайського впливу в регіонах Азії та Африки. Поза контекстом економічного розвитку проблематика ОПОШ полягає у побоюваннях критиків, що ініціатива може нести потенційні ризики для залучених країн у вигляді боргової залежності. За словами економіста Девіда Шамбауга, фінансування в межах ОПОШ може виявитися фінансовим тягарем для країн-реципієнтів, особливо тих, які вже мають значний зовнішній борг [1], що підвищує ризики економічної залежності від КНР. Полярні думки щодо цього питання також представлені у колі дослідників. Політолог та професор Дебора Броутігам стверджує, що ініціатива створює нові можливості для розвитку економічно слабких країн, підвищуючи їх здатність до економічного зростання, створюючи робочі місця та зміцнюючи інфраструктуру [2]. Натомість дослідниця університету Джонса Гопкінса Лін Чен попереджає про ризики економічного імперіалізму, за якого Китай використовуватиме економічні важелі для досягнення політичних цілей і контролю над ресурсами країн-реципієнтів, створюючи форму економічного впливу, схожу на неоколоніалізм [3].

Прикладом відповідних тенденцій може слугувати розріз співпраці з урядом Анголи, для якого Китай запропонував позики під низький відсоток (1,5 %), а повернення таких кредитів передбачалося у нафтовому еквіваленті [4]. Для вищого апарату влади Анголи, який характеризувався високим рівнем інституційної корупції, такий формат співробітництва виглядав надзвичайно привабливим, особливо враховуючи те, що, на відміну від країн Заходу, Китай не наполягає на прозорому бухгалтерському обліку чи забезпеченні належного управління. У довго-

строковій перспективі з цього випливає, що китайська присутність значно скорочує тенденції до потенційної демократизації країн Африки шляхом їх переходу до прозорого адміністрування. Як зазначається у виданні Africa Defense Forum, «беззастережна купівля Китаєм великих виробників нафти, як-от Ангола, підірве зусилля західних урядів тиснути на них, щоб вони відкрили операції з продажу нафти для громадського контролю» [5].

Водночас китайські кредити постають ефективним засобом економічного контролю, оскільки країни, що не можуть погасити свої боргові зобов'язання, ризикують втратити об'єкти стратегічного значення. Прикладом може слугувати випадок, у якому Шрі-Ланка, виявившись неспроможною обслуговувати свій борг перед КНР, була змушена передати під контроль Китаю порт Хамбантота, що стало практичним підтвердженням побоювань потрапити до китайської «боргової пастки» [6].

У цьому контексті фінансова допомога, яку Китай надає в межах ініціативи ОПОШ, виступає ключовим інструментом економічної стратегії. Одна з основних її форм полягає в наданні кредитів через інституції, як-от Експортно-імпортний банк КНР та Китайський банк розвитку. Ці фінансові установи пропонують вигідні умови для реалізації великих інфраструктурних проєктів у країнах, що потребують модернізації, надаючи позики з низькою відсотковою ставкою та з довгими термінами погашення. Однак на відміну від традиційної західної допомоги, китайські кредити зазвичай супроводжуються умовами, що зобов'язують реципієнтів залучати китайські підрядні компанії або закуповувати китайські товари й послуги для реалізації проєктів. Відповідні умови дають змогу Китаю підтримувати своїх внутрішніх виробників і стимулювати експорт китайських технологій та стандартів. Наприклад, фінансування Китаєм будівництва залізничної лінії Найробі-Момбаса в Кенії вартістю 3,2 млрд дол. США затверджувалося з умовою, що проєкт виконуватиметься китайськими компаніями з використанням китайського обладнання та робочої сили.

У межах комплексних оцінок за останні 20 років Китай став найбільшим двостороннім торговим партнером Африки на південь від Сахари. За даними Міжнародного валютного фонду, зараз приблизно 20 % експорту регіону припадає на Китай, а приблизно 16 % африканського імпорту надходить з Китаю, що у 2023 році становило рекордні 282 млрд дол. загального обсягу торгівлі. Основними товарами виступають метали, мінеральні продукти та паливо, які становлять приблизно три п'ятих африканського експорту до Китаю, тоді як він зазвичай імпортує китайські промислові товари, електроніку та обладнання [7]. Водночас Китай став найбільшим двостороннім кредитором Африки, надаючи африканським країнам нове джерело фінансування інфраструктури, видобутку корисних копалин та енергетики. До 2005 року частка Китаю в загальному зовнішньому боргу країн Африки на південь від Сахари становила менше 2 %, але до 2021 року зросла приблизно до 17 %, що еквівалентно 134 млрд дол. США [8]. До того ж за останні два десятиліття значно зросли китайські прямі іноземні інвестиції. У 2003 році річний потік інвестицій з Китаю до Африки становив приблизно 75 млн дол. США, однак у 2022 році він досяг свого піку в 5 млрд дол., що становить приблизно 4,4 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій у регіоні [9]. У цьому контексті ініціатива ОПОШ є основою для китайських інвестицій, що спрямовуються в основному на транспортну, енергетичну та гірничодобувну інфраструктуру.

Зі стратегічного погляду, енергетичні проєкти є особливо важливим елементом ОПОШ. Китай активно інвестує в будівництво електростанцій та інші енергетичні об'єкти, зокрема у відновлювані джерела енергії, оскільки це дає змогу КНР позиціонувати себе як лідера у сфері екологічних технологій. Проте деякі дослідники, як-от Емма Моудслі, застерігають, що залежність від китайських інвестицій у сфері енергетики може призвести до монополізації ринку, що перешкоджає розвитку локальних інновацій [10]. До того ж, попри декларовану орієнтацію на чисту енергію, Китай продовжує інвестувати у вугільні електростанції, зокрема в країнах Південної Азії, створюючи додаткові екологічні ризики для регіонів, де вже існують проблеми зі збереженням довкілля.

Паралельною проблемою виступають і особливості китайських компаній у ролі роботодавців. За період ОПОШ з'явилися свідчення про те, що китайські компанії занижують заробітну плату для місцевого населення. Окремі випадки також стосувалися втрати локальними праців-

никами робочих місць, оскільки компанії були схильними наймати робітників, які приїжджають з Китаю. Водночас дешевша китайська продукція робила місцеву продукцію дороговартісною та неконкурентоспроможною, витісняючи її з ринку [11].

Враховуючи описану динаміку, китайсько-африканські економічні відносини є такими, що розвиваються. У 2020–2021 роках Китай і Африка продовжували зміцнювати свою економічну співпрацю за допомогою різних стратегічних планів та ініціатив у межах ОПОШ та Форуму китайсько-африканського співробітництва (ФОКАК) [12] – платформи партнерства, заснованої у 2000 році. Цей план співпраці спрямований на узгодження ініціативи ОПОШ із Порядком денним Африканського Союзу до 2063 року, що виступає стратегічною основою для соціально-економічної трансформації континенту протягом наступних 50 років. У межах співпраці пріоритетом визначається покращення зв'язку інфраструктури в Африці для сприяння торгівлі та економічної інтеграції. Це також включає спрямованість посилення спрощення механізмів торгівлі та посилення фінансової інтеграції й координації політики між Китаєм і країнами Африки, що забезпечує узгодженість та поєднання транснаціональних стратегій розвитку.

На противагу варто зазначити, що інвестиції та позики Китаю африканським країнам за останні роки скоротилися. Цей зсув пояснюється різними факторами, зокрема й уповільненням економічного зростання КНР та його прагненням до більш стійкої моделі розвитку [13]. Цей спад яскраво прослідковується у числових показниках, як-от загальна сума нових кредитних зобов'язань, що у 2022 році становила лише 995,5 млн дол. США [14], порівняно з 28,5 млрд дол. США у 2016 році [15]. А на черговій зустрічі ФОКАК, що відбулася в листопаді 2021 року, Китай оголосив про надання Африці кредитування у розмірі 40 млрд дол. США [16], що є значним скороченням, порівняно з обіцяними у 2018 році 60 млрд дол., та забезпечувалося насамперед завдяки скороченню кредитування об'єктів інфраструктури. Такий новий формат зобов'язань означає перехід від прямого фінансування інфраструктури до торгових кредитів для регіонального експорту, що одночасно сприяє збільшенню приватних інвестицій. Також КНР тепер закуповує менше сирої нафти в Африці, через що великі африканські виробники нафти стали отримувати значно нижчі прибутки, ніж вони мали до пандемії 2020–2022 років, та пов'язаного з нею економічного спаду [17]. Відповідно до попередньої динаміки та інтенсивності взаємодії, можна стверджувати, що економіки африканських країн виграли від безпрецедентного зростання Китаю минулих років, натомість тепер вони постають перед своєрідним викликом та повинні адаптуватися до уповільнення обсягів експорту, інвестицій і кредитування. За даними МВФ, кожне зниження темпів зростання реального ВВП Китаю на 1 відсотковий пункт призводить до зниження загального зростання ВВП Африки на південь від Сахари приблизно на 0,25 відсоткового пункту протягом року [18].

Серед інших викликів, що супроводжують китайські проекти, можна назвати екологічні. Особливо в контексті будівництва гідроелектростанцій, попри економічні переваги, багато проектів викликають екологічні побоювання. Наприклад, проєкт будівництва гідроелектростанції на річці Іраваді у М'янмі призвів до значного зниження рівня води, що негативно вплинуло на сільське господарство та біорізноманіття. Подібні проєкти викликають протести з боку місцевих громад і екологічних активістів, які вказують на загрозу природним екосистемам. Ця проблема також зазначається як один із чинників посилення залежності від Китаю, оскільки, у разі виникнення екологічних проблем, їх вирішення стає завданням держав-реципієнтів, а не інвестора. А в разі неспроможності подолати наслідки проблеми самостійно країна опиняється в ситуації «боргової пастки» [19].

Щодо розширення китайської сфери впливу, то Південна Америка також стає важливим напрямом спрямування зовнішньополітичних зусиль КНР. Китай інвестує у видобуток корисних копалин та промисловість, що дає змогу країнам регіону, як-от Бразилія, Аргентина та Венесуела, збільшувати експорт і стимулювати зростання ВВП. Одним із ключових прикладів є співпраця між Китаєм і Бразилією в галузі видобутку залізної руди та вирощування сої, що є важливими статтями експорту для Бразилії. Китай також інвестував у видобуток літію в Болівії та Аргентині, що стає стратегічно важливим на тлі зростання попиту на електромобілі та технології акумуляторів [20]. Ці тенденції викликають побоювання, що зростання залежності від експорту ресурсів до Китаю може обмежити можливості для диверсифікації економіки. Деякі

дослідники, зокрема Емма Моудслі, зазначають, що така орієнтованість на КНР може перетворити країни Південної Америки на сировинні придатки китайської промисловості, обмежуючи їх здатність до розвитку високотехнологічних галузей і знижуючи економічну стійкість [10]. Потенційна залежність від Китаю також виключатиме можливості політичного впливу, оскільки Китай має достатню потужність, щоб одноосібно регулювати умови торгівлі, впливаючи на економічні процеси в регіоні.

Водночас найбільш активним наразі виглядає африканський вектор. Очікується, що у наступному десятилітті торгівлю та інвестиції в Африці очолить приватний сектор Китаю на заміну державним підприємствам, адже з 3 000 китайських підприємств, що інвестують в Африку, понад 70 % є підприємствами приватного сектору [21]. Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA), ймовірно, прискорить цю тенденцію, сприяючи зростанню регіональних ланцюжків створення вартості, пропонуючи китайським підприємствам доступ до більшого єдиного африканського ринку. Подібний результат уже був реалізований з єдиним ринком ЄС, внаслідок чого Китай зараз є найбільшим зовнішнім імпортерним партнером ЄС [22]. Щоб реалізувати цей великий потенціал, обидва регіони повинні надати пріоритет більшій координації між AfCFTA та ОПОШ, а отже, подальші інвестиції мають бути спрямовані на стимулювання планів індустріалізації та виробництва в регіоні, а також на покращення торгових зв'язків. На форумі ОПОШ у жовтні 2023 року уряд Китаю заявив, що наступний етап ініціативи «Один пояс, один шлях» буде «невеликим, але розумним», з акцентом на зеленому розвитку та цифровій економіці [23]. Це сприятиме закріпленню політико-економічного впливу Китаю в регіоні Африки та подальшому розширенню впливу на інші країни Глобального Півдня.

Отже, враховуючи інвестиції в інфраструктуру, енергетику та гірничу промисловість, КНР формує нову транснаціональну архітектуру, де країни-реципієнти дедалі більше залежать від підтримки з боку Китаю. Присутність китайського капіталу має подвійний ефект, хоча інвестиції сприяють модернізації інфраструктури, залучення китайської робочої сили, перенасичення локального ринку дешевими китайськими товарами та поява екологічних проблем знижують вигоди для місцевих громад, посилюючи соціальну напругу. Попри це, Китаю вдається закріплювати та нарощувати свій вплив в африканських країнах, що відкриває перспективи подальшого розширення впливу на інші країни Глобального Півдня, використовуючи ініціативу «Один пояс, один шлях» як ключовий інструмент для встановлення економічних та політичних зв'язків з країнами Азії, Африки та Латинської Америки.

Abstracts. This study analyzes China's growing influence in regions such as Africa, Southeast Asia, and Latin America, considering the presence of Chinese capital in the areas of infrastructure development, the energy sector, and the extractive industry. It reveals certain aspects of China's foreign policy that go beyond traditional approaches and give China the opportunity to significantly increase its influence. Attention is paid to the potential consequences of the dependence of countries of the Global South on Chinese financial and investment resources. It considers the problems of countries facing the consequences of debt dependence and the threat of limiting economic and political autonomy due to the attraction of Chinese capital. It establishes the political consequences of China's economic involvement in the development of infrastructure in countries of the Global South.

Keywords: PRC, foreign policy, investment, Global South, dependency.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Harvey R. China Goes Global, by David Shambaugh. *Academia.edu*. 2013. URL: https://www.academia.edu/3889391/China_Goes_Global_by_David_Shambaugh (date of access: 31.10.2024).
2. Brautigam D. Chinese Loans and African Structural Transformation. *China-Africa and an Economic Transformation*. 2019. P. 129–146. DOI: 10.1093/oso/9780198830504.003.0007 (date of access: 31.10.2024).
3. Chen L. Manipulating Globalization: The Influence of Bureaucrats on Business in China. *Journal of Political Science*. Stanford: Stanford University Press, 2018. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11366-019-09629-8> (date of access: 31.10.2024).
4. As China Buys Less Oil, Angola Struggles to Repay Debt. *Africa Defense Forum*. 03.09.2024. URL: <https://adf-magazine.com/2024/09/as-china-buys-less-oil-angola-struggles-to-repay-debt/> (date of access: 31.10.2024).
5. Zhao S. A Neo-Colonialist Predator or Development Partner? China's engagement and rebalance in Africa. *Journal of Contemporary China*. 2014. Vol. 23, № 90. P. 1033–1052. DOI: 10.1080/10670564.2014.898893 (date of access: 31.10.2024).
6. Grimm S. Sustainability in China-Africa relations – 'Greening' FOCAC. *African East-Asian Affairs*. 2013. Vol. 71. DOI: 10.7552/71-0-81 (date of access: 31.10.2024).

7. China-Africa trade hit US\$282 billion in 2023 but Africa's trade deficit widens. *South China Morning Post*. 01.02.2024. URL: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3250552/china-africa-trade-hit-282-billion-2023-africas-trade-deficit-widens-commodity-prices-key-factor> (date of access: 31.10.2024).
8. Publication: International Debt Report 2023. *Open Knowledge Repository*. 2023. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/02225002-395f-464a-8e13-2acfa05e8f0> (date of access: 31.10.2024).
9. Chinese FDI in Africa Data Overview. *China Africa Research Initiative*. URL: <https://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa> (date of access: 31.10.2024).
10. Mawdsley E. South-South Cooperation and Decoloniality. *EADI Global Development Series*. Cham, 2023. P. 205–214. DOI: 10.1007/978-3-031-30308-1_11 (date of access: 31.10.2024).
11. China, the Neo-Colonial Power in Africa. *Oped Column Syndication*. URL: <https://opedcolumnsyndication.news.blog/2019/09/26/china-the-neo-colonial-power-in-africa/> (date of access: 31.10.2024).
12. Wang Yi: FOCAC Will Set a New Milestone. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 29.11.2021. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyxw/202405/t20240530_11330502.html (date of access: 31.10.2024).
13. Cheng E. China's policy to boost demand by \$700 billion will have a 'bigger and bigger' impact, official says. *CNBC*. 11.04.2024. URL: <https://www.cnbc.com/2024/04/12/chinas-policy-to-boost-demand-by-700-billion-will-have-a-bigger-and-bigger-impact-official-says.html> (date of access: 31.10.2024).
14. A New State of Lending: Chinese Loans to Africa. *Global Development Policy Center | Boston University*. URL: <https://www.bu.edu/gdp/2023/09/18/a-new-state-of-lending-chinese-loans-to-africa/> (date of access: 31.10.2024).
15. Chinese Loans to Africa Database. *Global Development Policy Center | Boston University*. URL: <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> (date of access: 31.10.2024).
16. Europe, Take Note: A New Course for China-Africa Relations Set Out at FOCAC 2021. Center for Global Development. URL: <https://www.cgdev.org/blog/europe-take-note-new-course-china-africa-relations-set-out-focac-2021> (date of access: 31.10.2024).
17. How Is China's Economic Transition Affecting Its Relations With Africa? *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/05/how-is-chinas-economic-transition-affecting-its-relations-with-africa?lang=en> (date of access: 31.10.2024).
18. Chen W., Fornino M., Rawlings H. Navigating the Evolving Landscape between China and Africa's Economic Engagements. *International Monetary Fund*. 23.02.2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2024/02/23/Navigating-the-Evolving-Landscape-between-China-and-Africas-Economic-Engagements-545104> (date of access: 31.10.2024).
19. Power M., Mohan G., Tan-Mullins M. China's Resource Diplomacy in Africa: Powering Development? Palgrave Macmillan, 2012.
20. Alden C. China and Africa. *Routledge Handbook of African Politics*. 2017. P. 414–425. DOI: 10.4324/9781315088563-39 (date of access: 12.11.2024).
21. South Africa and China: Trade relations grow stronger. *Baker McKenzie InsightPlus*. 06.09.2023. URL: <https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/international-commercial-trade/south-africa-trade-relations-with-china-grow-stronger> (date of access: 31.10.2024).
22. The EU's biggest import partners 2002–2023. *Statista*. 02.09.2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1364662/international-trade-eu/#:~:text=The%20European%20Union%20has%20experienced,EU's%20largest%20external%20import%20partner> (date of access: 31.10.2024).
23. Xi announces measures to advance practical cooperation for BRI. *The State Council of the People's Republic of China*. 18.10.2023. URL: https://english.www.gov.cn/news/202310/18/content_WS652f7ef9c6d0868f4e8e060b.html (date of access: 31.10.2024).

УДК 327.8(477:(5-15)):355.01((470+571):477)

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

В. Ю. Грищук

Анотація. У статті проаналізовано використання Україною публічної дипломатії в регіоні Близького Сходу в умовах повномасштабної війни з росією. Автором піднімаються питання щодо переваг і недоліків вищезгаданих інструментів зовнішньої політики в регіоні, ефективності їх застосування, наявних викликів і можливостей. Автором використано порівняльний метод, метод кейсів і структурно-функціональний аналіз для оцінки впливу держав регіону, значення певних інструментів публічної дипломатії України та виявлення вигідних і перспективних напрямів співпраці. Враховуючи неоднозначність позицій окремих держав регіону щодо українсько-російської війни, Близький Схід залишається стратегічно важливим для України. У статті виокремлено країни регіону, які прагнуть стати посередниками між Україною та росією з метою покращення власного міжнародного іміджу.

Ключові слова: м'яка сила, публічна дипломатія, Близький Схід, Україна, війна в Україні, арабський світ.

Актуальність. Під час повномасштабної війни з росією основним фактором зовнішньої політики України стає ситуація на полі бою. З іншого боку, публічна дипломатія України віді-